

Лекція до 20-ї річниці незалежності України

Тема: "Моя Україна - вільна держава"

Мета: ознайомлення студентів з основними державотворчими подіями становлення незалежної України; формування національної свідомості, патріотизму і відповідальності за долю України; прищеплення поваги до прав і свобод людини і громадянина.

Обладнання: плакати з символікою України, карти і художні репродукції краєвидів України, тексти художніх творів; ТЗН тощо.

Запрошені: представники державної влади, громадськості і творчої інтелігенції.

ПЛАН:

1. Декларація про державний суверенітет України та Акт проголошення незалежності України.
2. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.
3. Історичного значення розпаду СРСР та утворення СНД.
4. Процес утвердження атрибутів державності.
5. Прийняття Конституції - Основного Закону України.
6. "Декларація про державний суверенітет України", "Декларація прав національностей України", "Акт проголошення незалежності України", "Закон про громадянство України" та міжнародні нормативно-правові акти, які стосуються захисту прав людини.
7. Незалежність і суверенність України та демократичні перетворення в державі.

"Хто ми? Чиї сини? Яких батьків?"

Т.Г. Шевченко

1. Декларація про державний суверенітет України та Акт проголошення незалежності України.

В Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року і зверненні Верховної Ради України "До парламентів і народів світу" (5 грудня 1991 року) наголошувалося на тому, що до сім'ї цивілізованих країн бажає увійти нова держава, яка гарантує вільний розвиток українського народу, кожного громадянина України незалежно від його етнічної приналежності.

Уперше День Незалежності України було відзначено 16 липня 1991 року — в пам'ять про те, що рік тому — 16 липня 1990 року — Верховна Рада Української РСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. Одночасно того ж 16 липня 1990 року Верховна Рада Української РСР ухвалила постанову «Про День проголошення незалежності України». В ній зазначено: *«Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:*

Вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України.»

Проголошення акту незалежності України 24 серпня 1991 року відкрило нову сторінку історії щодо становлення держави Україна. Верховна Рада Української РСР, виражаючи волю народу України, прагнучи створити демократичне суспільство, виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини, шануючи національні права всіх народів, дбаючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний розвиток народу України, визнаючи необхідність побудови правової держави, маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України, проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах. Чітко визначалась основа відносин України з колишніми радянськими республіками, вони «будуються на основі договорів, укладених на принципах рівноправності, взаємоповаги і невтручання у внутрішні справи».

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла історичний документ виняткового значення для долі українського народу — Акт проголошення незалежності України. У ньому зазначалося: «Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною у зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — України. Територія України є неподільною і

недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України. Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення».

За Акт проголосувала абсолютна більшість депутатів Верховної Ради. УРСР перестала існувати. На геополітичній карті світу постала нова самостійна держава — Україна.

Оскільки 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, який 1 грудня 1991 року підтвердив народ на Всеукраїнському референдумі, виникла потреба змінити дату святкування Дня незалежності України. Тож 20 лютого 1992 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про День незалежності України». В ній зазначено: *«Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, Верховна Рада України постановляє:*

- 1. Вважати день 24 серпня Днем незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України*

- 2. Постанову Верховної Ради Української РСР «Про День проголошення незалежності України» від 16 липня 1990 року вважати такою, що втратила чинність.»*

Відповідно до цього 5 червня 1992 року Верховна Рада України постановила: у частині першій статті 73 Кодексу законів про працю України слова «16 липня — День незалежності України» замінити словами «24 серпня — День незалежності України». Тому від 1992 року День незалежності України щороку відзначається 24 серпня.

2. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р.

На підтвердження Акту проголошення незалежності Верховна Рада України вирішила провести 1 грудня 1991 р. республіканський референдум. Він був потрібен, щоб нейтралізувати політичні спекуляції противників української незалежності, особливо у східних і південних областях республіки, які заявляли, що народ буцімто не підтримує Акт про незалежність. Союзне керівництво на чолі з президентом СРСР М. Горбачовим, не втрачаючи надій на укладення нового союзного договору, вело активну роботу в цьому напрямі. Крім того, світове співтовариство не поспішало з визнанням самостійності України, вичікуючи, як розгортатимуться події. На всеукраїнському референдумі кожен громадянин мав чітко відповісти «Так, підтверджую», або «Ні, не підтверджую» на питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?»

Із 37885,6 тис. громадян України, котрі були внесені до списків для таємного голосування, взяли участь у голосуванні 31891,7 тис. (84,18%). Із них позитивно відповіли 28804,1 тис. виборців (90,92%). Зокрема, у Криму відповіли на запитання референдуму «Так, підтверджую» 54,19% громадян, у Севастополі — 57,07%; у Донецькій, Луганській, Одеській, Харківській областях підтвердили Акт про незалежність понад 80% виборців; в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Волинській, Рівненській, Житомирській, Київській, Хмельницькій, Черкаській, Вінницькій областях за незалежність проголосувало понад 95%, у решті областей — понад 90% громадян.

За результатами референдуму вже ні в кого не могло бути сумніву, чи український народ хоче мати свою самостійну державу. Втретє за 350 років від Визвольної війни середини XVII ст. Україна здобула самостійність. Головним завданням стало збереження незалежності й суверенності Української держави, недопущення помилок, зроблених на двох попередніх етапах існування державності, — у середині XVII ст. і в 1917—1920 рр.

3. Історичне значення розпаду СРСР та утворення СНД.

Результати Всеукраїнського референдуму, вибори Президента України створили у республіці якісно нову політичну ситуацію. Було прискорено остаточну ліквідацію СРСР.

7—8 грудня 1991 р. на території Білорусі (у Біловезькій пуші під Брестом) відбулася зустріч Голови Верховної Ради Білорусі С. Шушкевича, Президента Російської Федерації Б. Єльцина і Президента України Л. Кравчука. Підсумком її стали офіційна констатація факту розпаду СРСР, укладення угоди про утворення Співдружності Незалежних Держав (СНД).

21 грудня 1991 р. на зустрічі в Алмати керівники Росії, України, Білорусі, Азербайджану, Вірменії, Молдови, Казахстану, Киргизії, Туркменістану, Узбекистану і Таджикистану підписали Декларацію про утворення СНД. Це означало, що СРСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність перестав існувати; кожна республіка стала самостійною. СНД не є державою, вона не має наддержавних управлінських структур. Члени Співдружності є цілком незалежними державами.

Незалежність України була визнана всіма колишніми радянськими республіками, світовим співтовариством. Вона є закономірним наслідком багатовікового прагнення народу. Свою незалежність Україна здобула за винятково

сприятливого збігу внутрішніх та зовнішніх обставин. Адже демократизація суспільно-політичного життя дала можливість активізуватись національно-визвольному, демократичному руху, традиції якого виявилися особливо живучими. Після провалу серпневого заколоту посилились відцентрові настрої в українському суспільстві. Союзні органи влади втратили контроль над подіями у радянських республіках, а консервативні великодержавні сили були тимчасово деморалізовані, Компартія України опинилася під заборноюю. Більшість колишніх комуністів підтримала ідею незалежності. Соціально-економічне життя в СРСР восени 1991 р. стрімко погіршувалося і народні маси щиро сподівалися, що в самостійній Україні становище швидко зміниться на краще, тому теж у переважній більшості підтримали незалежність. Світове співтовариство загалом позитивно поставилось до намагання радянських республік здобути незалежність і не заважало розпаду СРСР. Україна стала суверенною державою без кровопролиття, мирним шляхом.

4. Процес утвердження атрибутів державності.

Важливими ознаками суверенної держави є державна символіка.

Державна символіка – це система знакових, образних або музикальних форм, які закріплюються правовими конституційними нормами і мають уособлювати державу, вирізняти її серед інших держав. Це атрибутика, що відтворює певні історичні традиції і сутність громадянських уявлень про державу. У класичному варіанті сучасна держава має три державні символи: герб, прапор і гімн. Державна символіка незалежної України конституційована ст.20, як одна з ознак незалежної суверенної держави.

«Державна символіка - зовнішня атрибутика країни у формі знаків, символів, кольорів тощо, яка репрезентує національно-державницьку ідею. Основними атрибутами державності є герб, гімн та прапор». (Малий словник історії України)

24 серпня 1991 р. наша держава офіційно отримала назву — Україна, що відповідає історичній традиції. Розпочався процес утвердження атрибутів державності, без яких не існує суверенних держав.

Державний Прапор України

4 вересня 1991 р. над куполом будинку Верховної Ради замайорів національний синьо-жовтий український прапор, а 28 січня 1992 р. він отримав статус державного.

Жовто-блакитні барви символізували Київську Державу ще до християнізації Русі і були трикутно-клинової форми. Після прийняття християнства ці кольори

освячувалися образом животворного Хреста. Після нашествия татарських орд Батия ця символізація зникла, але згодом відродилася в церковних оздобах, на гербах українських міст. Майже всі герби міст Київщини й України загалом обрамлялися жовто-блакитними кольорами. На зламі XIII—XIV століття з'явилися чотирикутні прапори з клиновими полотнищами на вільному кінці. Були і кольорові сполучення. Найчастішими прапорними зображеннями були хрести, небесні світила та княжо-родові тризуби - двозуби. Древка були завершені наконечниками. Прапор Руської землі (Київської держави) був переважно червоний з золотим тризубом - двозубом, того чи іншого великого князівства, а пізніше корогва Галицько-Волинського князівства — блакитна з золотим левом. З XVIII століття полкові й сотенні козацькі прапори Війська Запорозького все частіше виробляються з блакитного полотнища, на якому жовтою фарбою наносять хрест, зорі, зброю, постаті святих.

Із занепадом Гетьманщини та приєднанням Центральної і Західної України до Росії та Австрії український прапор зник. Збереглося три гетьманських прапори: Богдана Хмельницького — у Стокгольмі (Військовий музей), Данила Апостола — в Москві (Збройова палата Московського Кремля), і Івана Мазепи - в Харкові (Харківський історичний музей).

Процес розробки зовнішньої атрибутики тривав і в XX столітті. 22 березня 1918 року жовто-блакитний прапор був затверджені Центральною Радою. За гетьманського уряду П.Скоропадського порядок кольорів у прапорі було змінено на синьо-жовтий.

Перший офіційно затверджений прапор УСРР, прийнятий на III Всеукраїнському з'їзді рад у березні 1919 р., був червоний з золотими ініціалами «УРСР» у горішньому червоному накутнику з золотим обрамуванням. 1937 року для республіки створено новий прапор, червоний з золотими схрещеннями серпом і молотом, супроводженими ініціалами «УРСР». 21 листопада 1949 року Президія Верховної Ради УРСР ухвалила стяг із горизонтально розташованими смугами: верхньою — червоного кольору (2/3 ширини прапора), і нижньою — лазурного кольору з зображенням у верхній частині золотих серпа і молота і над ними — червоної п'ятикутної зірки, обрамленої золотою каймою.

28 січня 1992 року постановою Верховної Ради України «Про Державний прапор України» (*Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 19, ст.257*) за підписом Голови Верховної Ради України І. Плюща затверджується Державним прапором

України національний прапор, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої - синього кольору, нижньої - жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3.

Чинна Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, визначає Державний Прапор України як «стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів» (Стаття 20, Розділ I).

23 серпня 2004 року Президент України Леонід Кучма підписав Указ № 987/2004 «Про День Державного Прапора України». Цим Указом «на вшанування багатовікової історії українського державотворення, державної символіки незалежної України та з метою виховання поваги громадян до державних символів України» встановлено в Україні нове свято — День Державного Прапора України, який щорічно відзначається 23 серпня. Відповідно до цього Указу Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації повинні забезпечити здійснення комплексу заходів щодо святкування Дня Державного Прапора України.

Державний Гімн України

Процес формування української нації, що відбувався у другій половині XIX ст., актуалізував проблему творення політичних символів, здатних виступити засобом самоорганізації української спільноти. Одним із таких мобілізуючих символів і став створений 1862 р. поетом, етнографом і фольклористом, уродженцем Східної України П.Чубинським та покладений невдовзі на музику активним діячем культурного життя у Західній Україні композитором М.Вербицьким національно-патріотичний гімн "Ще не вмерла Україна". У царській Росії патріотична пісня "Ще не вмерла Україна" не залишилась непоміченою владою, яка вповні зрозуміла небезпечність ідей, навіюваних нею свідомості малоросів: крамольну пісню було заборонено, а самого П.Чубинського "за мазепинство" вислано на сім років до Архангельської губернії.

З постановою Української Народної Республіки ця патріотична пісня виконувала функцію державного гімну: супроводжувала ті чи інші урочисті заходи, лунала під час офіційних зустрічей іноземних делегацій та в республіканських військах. Водночас вагома частина українського населення віддала перевагу ідеї соціальної справедливості й рівності, символічним уособленням якої став "Інтернаціонал".

Поразка української революції та встановлення на початку 20-х рр. радянської влади в Україні означали також затвердження тут відповідних політичних символів. Відтоді й надалі "Інтернаціонал" служив ідеологічним засобом зміцнення більшовицької влади та формування у свідомості української спільноти відчуття своєї приналежності до єдиного цілого, нового державного утворення - Союзу РСР.

15 січня 1992 музична редакція Державного гімну була затверджена Верховною Радою України, що знайшло своє відображення у Конституції України: «Державний Гімн України - національний гімн на музику М.Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України». (Стаття 20, Розділ I)

6 березня 2003 року Верховна Рада України ухвалила Закон "Про Державний гімн України", запропонований президентом Леонідом Кучмою. Законопроектом пропонувалося затвердити як Державний гімн Національний гімн на музику Михайла Вербицького зі словами тільки першого куплета і приспіву пісні Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна». У той же час перша строфа гімну, згідно з пропозицією президента, звучить «Ще не вмерла України і слава, і воля». Цей закон підтримали 334 народних депутати, проти висловилися 46 з 433, що зареєструвалися для голосування. З прийняттям цього закону Стаття 20 Конституції України набула завершеного вигляду. Національний гімн на музику М.Вербицького отримав слова, віднині затвержені законом.

Державний Герб України

Державний Герб – це відмінний знак, один із чотирьох її офіційних символів поряд з Прапором, Гімном і Конституцією, що є офіційною емблемою держави, яка зображується на прапорах, грошових знаках, печатках, та деяких офіційних документах. Малий Герб України був затверджений 19 лютого 1992 року. Великий герб України існує у вигляді законопроекту. Центральною геральдичною фігурою обох гербів є тризуб Володимира I Святого, великого князя київського, володаря Русі. Згідно Конституцією України (ч.3 ст.20) Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України. При цьому головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України) – ч.4 ст.20 Конституції України.

З історії Герба України

З найдавніших часів тризуб шанується як магічний знак, свого роду оберіг. Це зображення археологи зустрічали у багатьох пам'ятках культури, датованих першими століттями нашої ери. Відомий серед народів Сходу і Середземномор'я з найдавніших часів, на українських землях з II ст. Існує до 30 теорій походження і значення тризуба (сокіл, якір, символ триєдинства світу тощо). За часів Київської Русі зображення тризуба археологи знаходять на монетах, печатках, посуді, цеглі, настінних розписах. Посли київського князя Ігоря (912—945 рр.) при укладанні договору з візантійцями мали свої печатки з тризубами. Київський князь Володимир Святославович (980—1015 рр.) карбував тризуб на монетах, де з одного боку зображувався портрет володаря, а з іншого — тризуб.

25 лютого 1918 року в Коростені Українська Центральна Рада прийняла Тризуб за герб УНР. 22 березня 1918 було встановлено малюнки великого та малого державних гербів, за проектом В. Кричевського.

Уперше спроба конституційно оформити Тризуб як державний герб була зроблена у травні 1920 у проекті Конституції, розробленому Всеукраїнською Національною Радою. Документи свідчать, що Георгій Нарбут розробив і проекти великого Герба Української Держави, навколо центральної частини якого мали бути розміщені ще й герби етнічних українських земель. Малюнок проекту та його опис не зберігся.

Герб УСРР, опис якого було закріплено в Конституції 1919 року (ст. 34), повністю тотожний гербу РСФРР: на червоному полі золоті серп і молот на тлі променів висхідного сонця, щит оточувало колосся пшениці, знизу розташовувалася стрічка з девізом «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!» на російській і українській мовах.

У 1992 р. Верховна Рада України затвердила сучасний Державний Герб України, розроблений групою у складі: А. Гречило, О. Кохан та І. Турецький.

Постановою Верховної Ради України Про Державний герб України

затверджено тризуб як малий герб України. «Зображення Державного герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба, затвердженого пунктом I цієї Постанови». (Голова Верховної Ради України І. Плющ, м. Київ 19 лютого 1992 року N 2137-XII)

15 липня 2009 року кабмін затвердив проект Великого Державного Герба України. Він включає зображення Малого Герба у центрі, по боках від нього — фігури лева і запорізького козака, знизу — синьо-жовта стрічка, а зверху — княжа корона. Малий Герб виконаний у кольорах національного прапора, а решта елементів — у жовто-червоних.

5. Прийняття Конституції - Основного Закону України.

Важливим етапом державотворення є прийняття п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 року Конституції - Основного Закону України. Ця подія завершила період державного становлення, закріпила правові основи незалежності України. Наша країна реально стала невід'ємною частиною європейського і світового співтовариства. Український шлях до Конституції був складним і тернистим.

У княжій Україні-Русі перші писані юридичні закони створювалися на основі звичаєвого права. Перша згадка про збір законів « Статут і закон руський » міститься в договорах з Візантією 911 р. та 944 р. В XI ст. правові статuti IX – X ст. увійшли до „Руської правди ” князя Ярослава Мудрого (правда – закон). Судячи з цього документу та інших джерел, у державному устрої Київської Русі існували певні елементи демократії. Внутрішні суспільні відносини здійснювалися переважно на засадах права, за яким значну роль відігравали представницькі структури, зокрема віча. Вони функціонували як збори мешканців міста або князівства. На таких зібраннях іноді обиралися князі, укладалися з ними ряди-договори, де визначалися права та обов'язки сторін.

Яскраву сторінку в історію світових конституційних пошуків вписав Пилип Орлик, якого у XVIII ст. після смерті І.Мазепи було обрано гетьманом України в еміграції. Його праця „Пакти і Конституції законів і вольностей Війська Запорізького ” (1710) вважається першою конституцією української держави. В її основу закладено ідею природного права і договірного походження держави, згідно з якою народ України укладає договір з гетьманом, передаючи йому частину своїх свобод заради забезпечення внутрішньої злагоди і зовнішньої безпеки держави. У документі сформульовано засади розподілу представницької і виконавчої влади та незалежності суду, який має підкорятися лише закону. Загалом Конституція П. Орлика була співзвучна тогочасним тенденціям розвитку європейської політичної думки (зокрема, в утвердженні незалежності церкви від світської влади), а в деяких аспектах навіть випереджала європейську політичну теорію та практику (надання переваги

принципам конституціоналізму над панівною тоді в Європі ідеєю державного абсолютизму і примусу до злагоди).

Пізніше мотиви справедливості, свободи, рівності, братерства звучали в документах Кирило-Мефодіївського товариства (1845-1847). Наступні кроки у створенні політико-правової концепції гармонійного суспільства зробили Михайло Драгоманов та Михайло Грушевський.

Ці теоретичні надбання української визвольної думки відіграли велику роль у політичних процесах, що відбувалися в Україні після Лютневої революції і Жовтневого більшовицького перевороту, які 1917 року стерли з політичної карти світу Російську імперію. В листопаді 1917 р. Центральна Рада України (перший в історії України виборний орган парламентського типу) прийняла III Універсал, який став першим конституційним актом нової української держави, де українському народові гарантувалася недоторканість особи, свобода слова, друку, зборів, віросповідань. А вже 22 січня 1918 року Центральна Рада ухвалила IV Універсал, який проголосив суверенність і незалежність Української Народної Республіки. Проекту Конституції УНР („Статут про державний устрій, права і вольності УНР”) не судилося набути чинності через державний переворот у квітні 1918 р., який скасував нововведення Центральної Ради.

Майже одночасно з процесами відродження української держави на території, яка входила до складу Російської імперії, в іншій частині України, що була під владою Австро-Угорщини було створено Українську Національну Раду, яка 9 листопада 1918 року оголосила суверенітет Західно-Української Народної Республіки і схвалила Тимчасовий основний закон ЗУНР. За цим конституційним актом влада належала народові, який через рівне, таємне, безпосереднє та пропорційне голосування міг обирати парламент. Але через вісім місяців внаслідок україно-польської війни ЗУНР припинила існування. В березні 1919 року, під час військової боротьби більшовиків за встановлення в Україні радянського режиму, на III Всеукраїнському з'їзді Рад було прийнято першу Конституцію УРСР, а після утворення 1922 року СРСР в неї було внесено певні зміни. Пізніше двічі, згідно з новими Конституціями СРСР 1936 р. і 1977 р., було прийнято Конституції УРСР в 1937 р. і 1978 р. Декларовані радянськими конституціями принципи формування та функціонування владних структур були переважно формальними. Вибори всіх рівнів відбувалися як напівпримусове голосування за безальтернативного кандидата, якого

визначали номенклатурні партійні органи. При цьому обрані депутати фактично мали один обов'язок – формально і традиційно одногolosно схвалювати рішення, які приймалися компартійними органами. Водночас радянські конституції надавали громадянам широкі соціальні права на працю, освіту, охорону здоров'я, відпочинок, пенсійне забезпечення, які не лише декларувалися, а й здійснювалися фактично. Що ж до політичних прав – свободи слова, друку, зборів, пересування, віросповідання, таємниці листування тощо, то вони лише проголошувалися, але в дійсності не існували. Громадсько-політичне життя відбувалося під монопольним проводом комуністичної партії і тотальним суворим контролем органів держбезпеки (КДБ). Українські радянські конституції існували і діяли понад сімдесят років.

Ухваленням „Декларації про державний суверенітет України”, проголосованої Верховною Радою України 1990 року «під завісу перебудови в СРСР», стало початком новітнього конституційного процесу в Україні.

Невдовзі відбулися видатні історичні події – проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та всенародний референдум 1 грудня 1991 року, що підтвердив проголошений Акт незалежності України. Протягом 1991-1996 років комісіями, окремо створеними Верховною Радою та Президентом, було складено кілька проектів Конституції які тривалий час обговорювалися, доповнювалися і доопрацьовувалися. Завдяки досягнутому консенсусу між усіма політичними силами країни, 28 червня 1996 року в результаті напруженої роботи Верховна Рада прийняла чинну Конституцію України і Закон про введення її в дію. Згідно з Основним законом, Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава. Ознаки "суверенна" і "незалежна", по суті, тотожні, але в цьому випадку поєднуються європейська конституційна традиція та головна теза борців за українську державність. Ознака "демократична" стверджує принцип народовладдя, який конкретизується у ст. 5: "...носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ", який здійснює її "безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування". Ознака "соціальна" передбачає обов'язок держави забезпечувати соціальний захист населення. Ознака "правова держава" підкреслює, що в Україні має панувати право як загальна міра свободи, рівності і справедливості.

Принциповим визначенням державного устрою є положення ст. 6: "Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову". Єдиним органом законодавчої влади в Україні Конституція визначає

Верховну Раду (ст. 75). Вищим органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України (ст. 113). Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (ст. 124, 125). Статус Президента України визначається ст. 102: "Президент України є главою держави і виступає від її імені". У 1996 р. чинна Конституція України була загалом позитивно оцінена найавторитетнішою в галузі конституційного законодавства Європейською комісією Ради Європи „Демократія через право”, більше відомою як Венеціанська комісія.

В Конституції Україна визначена як незалежна, суверенна, демократична, соціальна і правова держава. За формою правління Україна є республікою, за державним устроєм – унітарною, тобто єдиною, соборною державою.

Конституція України 1996 р. зафіксувала відповідний стан розвитку нашої держави і суспільства, їх правової системи. В ній містяться норми не лише юридичного, а й політичного характеру, які взаємозумовлені, взаємопов'язані і створюють основу, необхідну для регулювання найважливіших суспільних відносин, забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, подальшого розвитку нашої держави. Саме в цьому полягає соціальна цінність Основного Закону, що дає можливість розглядати його значення і роль як у політичному, так і юридичному аспекті. Насамперед слід зазначати, що Конституція України, маючи найвищу юридичну силу в нашій державі, не відрізняється цим від конституцій інших держав. Вона є своєрідним ядром національної правової системи України, де діє велика кількість законів і підзаконних нормативно-правових актів, які створюють досить великий правовий простір. Взагалі становлення законодавства у будь-якій державі незалежно від її соціально-економічної орієнтації, величини території, чисельності населення, рівня економічного і соціального розвитку тощо відбувається за певними закономірностями. Однією з них є те, що конституція будь-якої держави — основа розвитку та вдосконалення чинного законодавства, своєрідний фундамент побудови правової системи, здійснення державно-правових перетворень. Тому нову Конституцію України слід розглядати як основу подальшого розвитку законодавства і правової системи у цілому.

Виокремимо чотири напрями такого розвитку: перший — це прийняття нових законів, які впливають з Конституції; другий зводиться до приведення чинного законодавства у відповідність з Основним Законом; третій — це гармонізація

законодавства з міжнародним правом. Щодо четвертого напрямку, то він полягає у вдосконаленні окремих норм самої Конституції.

Розглядаючи перші два напрями, насамперед слід вказати, що Конституція України є особливим і єдиним законом, з якого бере витоки вся правова система держави. У ст. 8 Конституції міститься важливе положення: «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». Це важливе як методологічне, так і суто юридичне вихідне положення слід враховувати у законотворчому процесі. Одночасно потрібно зазначити, що Основний Закон містить норми, які передбачають необхідність прийняття конкретних законів. І сьогодні, реалізуючи їх, уже прийнято деякі, в тому числі «Про Конституційний Суд України» (ст. 147—153), «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (ст. 101), «Про Рахункову палату» (ст. 98), «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 140—146), «Про столицю України — місто-герой Київ» (п. 16 ч. 1 ст. 92), «Про місцеві державні адміністрації» (ст. 118, 119), «Про Національний банк України» (ст. 100), «Про Вищу раду юстиції» (ст. 131), «Про звернення громадян» (ст. 40), «Про державні нагороди України» (п. 5 ч. 2 ст. 92), «Про відпустки» (ст. 45), «Про вибори народних депутатів України» (ст. 77), «Про політичні партії в Україні» (п. 11 ч. 1 ст. 92), «Про правовий режим надзвичайного стану» (п. 19 ч. 1 ст. 92) та деякі інші. Взагалі необхідно було розробити і прийняти понад 60 законів, що впливають безпосередньо з Конституції України. Таким чином, вона визначає нагальність розробки і послідовного здійснення широкої програми законодавчих робіт, пов'язаної з прийняттям нових законів і внесенням змін до чинних законодавчих актів.

Прийняття Конституції спричинило появу абсолютно нових суспільних відносин, внесло суттєві зміни в існуючі. Це, в свою чергу, вимагає якнайшвидшого внесення змін і у правове регулювання відносин, ще глибшого проникнення права у суспільне і державне життя. У той же час слід зазначити, що Верховна Рада України, починаючи з другої половини 1990 р., за 10 років прийняла близько 2 тис. законів. Це надзвичайно велика робота. Вагоме значення для розвитку законодавства на основі Конституції України має прийняття нових кодексів, зокрема Бюджетного, Податкового, Цивільного, Господарського та ін. Як відомо, деякі зі згаданих нині уже прийняті, деякі перебувають на різних стадіях розгляду. Конституція України 1996 р. вимагає і внесення певних змін до чинних законодавчих актів з тим, щоб вони їй

відповідали. Ці зміни стосуються питань організації самоврядування, власності, охорони навколишнього природного середовища, надзвичайного стану, вдосконалення юридичної відповідальності, судоустрою, боротьби з корупцією та ін.

Згідно з положеннями Основного Закону є необхідність внесення змін і до кодифікованих законодавчих актів, поки не будуть прийняті нові. Це стосується кодексів про надра, про адміністративні правопорушення, цивільного і цивільного процесуального, кримінально-процесуального, повітряного, торговельного мореплавства, митного, водного, сімейного, земельного, про працю та ін.

Нині майже до половини прийнятих Верховною Радою України законодавчих актів вносяться відповідні зміни. Це зумовлюється передусім нестабільністю економічної, соціальної і політичної ситуацій в нашій державі, що вимагає адекватного реагування з боку законодавця.

Реалізація положень Конституції України спричинила виникнення, як зазначалось, абсолютно нових суспільних відносин (наприклад, діяльності Конституційного Суду України, Рахункової палати, Центральної виборчої комісії, Вищої ради юстиції, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, органів місцевого самоврядування тощо).

Суттєве значення має Конституція України і для розвитку законодавства на основі міжнародних договорів, оскільки, ратифікуючи той чи інший з них, Верховна Рада України таким чином «збагачує» національне законодавство. Це, з одного боку. З іншого — український законодавець повинен намагатися привести вітчизняне законодавство у відповідність з міжнародним правом. Це теж сприяє подальшому розвитку законодавства України. Після прийняття у 1996 р. Основного Закону за п'ять наступних років було прийнято 341 закон (майже третина загальної кількості прийнятих стосувались ратифікації відповідних міжнародних договорів). Варто зазначити, що Конституція України передбачає ратифікувати міжнародні договори, які не суперечать їй. Щодо інших, навіть важливих для нашої держави, то їх укладення можливе лише після внесення відповідних змін до Основного Закону.

Безперечно, прийняття у 1996 р. Конституції України є важливим кроком на шляху подальшого, системнішого розвитку законодавства нашої держави. Адже Конституція як Основний Закон є серцевиною, своєрідним ядром як правової системи в цілому, так і законодавчої зокрема. Як йшлося, вона виступає підґрунтям нормативно-правового масиву законодавчих актів з урахуванням ієрархічного, галузевого та інших

аспектів. Це стосується як прийняття нових законів, так і приведення чинного законодавства у відповідність з Конституцією. Інакше кажучи, її слід розглядати і як організаційну, координуючу основу не лише подальшого розвитку законодавства, а й здійснення державно-правової реформи, адже мають вдосконалюватися як законодавча й інша нормативно-правова система, так і ряд державних інститутів.

Щодо розвитку законодавства як однієї зі складових зазначеної державно-правової реформи, то в Інституті законодавства Верховної Ради України свого часу були проведені відповідні науково-дослідні роботи. Результатом їх стали Концепція розвитку законодавства України на 1997—2005 рр., а також Орієнтовна програма законопроектних робіт в Україні на цей же період. Ці матеріали були обговорені у 1996 р. на Всеукраїнській науково-практичній конференції, організованій і проведеної Інститутом законодавства. З урахуванням положень Конституції України 1996 р., а також рекомендацій, висловлених на конференції, названі документи були доопрацьовані і сьогодні використовуються парламентом у законодавчій діяльності.

Щодо четвертого напрямку — вдосконалення норм самої Конституції України, то слід сказати про таке. Як уже йшлося, рівень розвитку законодавства, його якість значною мірою залежать від його відповідності положенням Конституції України як Основного Закону. Чим досконалішою вона буде, тим досконалішим стане вітчизняне законодавство. Це аксіома, яку можна застосувати до будь-якої держави. Одночасно варто зазначити, що зміст конституцій багатьох держав вдосконалюється зі зміною потреб соціального, економічного і політичного життя, інтересів громадян. Взагалі зауважимо, що практично не існує держав, які б не вносили змін до своїх конституцій. Це звичайне явище для розвитку конституціоналізму в країнах світу. Так, за чотири десятиріччя дії Конституції Федеративної Республіки Німеччина було прийнято 35 законів, якими до неї вносилося майже 100 поправок. У результаті зі 146 статей даної Конституції майже половину повністю змінено, з'явилося 30 нових. Або візьмемо приклад Франції. Невдовзі після прийняття у 1958 р. Конституції цієї держави до неї було внесено ряд змін щодо організації державної влади і політичної системи. Як наслідок — змінився зміст 14 статей, з'явилося 6 нових. Можна згадати і про Сполучені Штати Америки, історія яких налічує понад 200 років. За цей період було внесено майже 5 тис. пропозицій стосовно змін до Конституції США. Проте складність і жорсткість процедур внесення таких змін дозволили реалізувати лише 27 поправок, остання з яких була ратифікована у 1992 р.

Конституція нашої держави теж потребує внесення певних змін до неї. Адже багатьом відомо, що вітчизняна Конституція — результат політичного компромісу, якого було досягнуто в досить суперечливих на той час умовах за складних відносин між більшістю політичних сил не лише у Верховній Раді, а й за її межами. А це значить, що при прийнятті Основного Закону окремі його положення були не досить досконаліми. І це всі розуміли, але державі й суспільству вкрай потрібна була Конституція, за допомогою якої необхідно було закріпити загальні засади організації суспільного життя та державної влади, визначити систему прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, правовий статус державних органів та вирішити інші важливі питання. Вже тоді, на час прийняття Основного Закону, було цілком зрозуміло, що до нього найближчим часом вноситимуться зміни. І справді, не так уже й багато минуло часу, як найперше від народних депутатів України як суб'єктів законодавчої ініціативи, державних органів, вчених, інших осіб і організацій почали надходити пропозиції щодо вдосконалення окремих норм Конституції, тих, доцільність застосування яких не підтверджується практикою.

Тим паче, безпосередньо у самій Конституції України передбачено внесення змін до неї. Інакше кажучи, закріплено конституційний порядок своєрідного її самовдосконалення. Розділ XIII Основного Закону так і називається — «Внесення змін до Конституції України» (ст. 154—159). Крім того, в Основному Законі є і ст. 85, де у п. 1 визначено перелік повноважень Верховної Ради України, один з яких — «внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII цієї Конституції».

Кілька слів про розділ XIII, яким визначається порядок внесення змін до Конституції України. Насамперед, у ст. 154 йдеться, що законопроект про внесення змін до Конституції України може бути поданий до Верховної Ради України Президентом України або не менш як 1/3 народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, тобто не менш як 150 народними депутатами України. А у ст. 155 закріплено, що законопроект про внесення змін до Конституції України, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалено більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради України за нього проголосувало не менш як 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України.

Якщо говорити про законопроект стосовно внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», то слід сказати, що згідно зі ст. 156 Основного Закону він подається до Верховної Ради України Президентом України або не менш як 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України. За умови його прийняття не менш як 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України цей законопроект затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України. Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII Конституції України з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання.

Одночасно у ст. 157 Основного Закону міститься застереження стосовно того, що Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України. Крім того, Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Важливо зазначити також, що відповідно до ст. 158 Основного Закону законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України і не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо нього. Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Досить суттєвою є норма ст. 159 Основного Закону, в якій встановлено, що законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам ст. 157 і 158 цієї Конституції, зміст яких уже аналізувався.

Отже, будь-який законопроект про зміни до Конституції України повинен подаватись у тому порядку, який нею передбачений. Це гарантує те, що він розглядатиметься в межах конституційних вимог.

У 20 статті Конституції задекларована національна символіка України.

6. "Декларація про державний суверенітет України" (додаток 1), "Декларація прав національностей України"(додаток 2), "Акт проголошення незалежності

України"(додаток 3), "Закон про громадянство України"(додаток 4) та міжнародні нормативно-правові акти, які стосуються захисту прав людини - "Загальна декларація прав людини", "Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод", "Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права", "Міжнародний пакт про громадянські і політичні права", "Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації" та інші. (додаток 5).

(Студентам пропонується ознайомлення з вищезазначеними документами через ТЗН, або на паперових носіях. Кожен документ коротко аналізується).

З огляду на ці, вкрай важливі для державності документи, підходимо до висновку, що незалежність - заслуга не тільки певних політичних сил та рухів, але й всього українського народу, здійснення мрій багатьох його поколінь. Майбутнє України, а отже, й кожного громадянина, інтеграція її у світове співтовариство залежить від кожного з нас. Визнання України на міжнародній арені є наслідком толерантного ставлення до міжнародної спільноти, розуміння глобальних проблем та сприяння у їх вирішенні.

Треба відзначити що Україна сьогодні є учасницею більшості універсальних договорів із прав людини і визнає для себе юрисдикцію Комітету з прав людини і Європейського суду з прав людини. Це покладає на Україну відповідальність за відповідність її законодавства міжнародним зобов'язанням у цій галузі. Тому необхідність реформи українського законодавства і приведення його у відповідність з міжнародними договорами є одним із найважливіших завдань правової реформи яку вже продиктовано сьогоденням.

7. Незалежність і суверенність України та демократичні перетворення в державі.

Відомо, що важче за все створити демократичну державу, яку б не приголомшували пустими та дзвінкими лозунгами, а працювали, заробляючи та сплачуючи податки за рахунок яких покращувати побут особистості, його сім'ї та усієї нації. Від демократичної держави не чекають подачок, її вибудовують на благо собі і користуються її можливостями.

Незалежність і суверенність держави створили сприятливі умови для демократичних перетворень в країні, що суттєво вплинули на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина, забезпечили широке міжнародне визнання: підписано серію

політичних та економічних угод з іншими державами, що визначило наше місце у світовому співтоваристві та допомагає політичному і економічному становленню незалежної України. Система прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією, відповідає загальновизнаним демократичним стандартам, закріпленим міжнародно-правовими актами. Відповідно до Основного закону, утвердження і забезпечення прав і свобод є пріоритетним напрямом діяльності держави. Держава дбає про своїх громадян, а значить зміцнює і розвиває свої демократично-правові засади, значить любить свій народ. Тому сучасній молоді необхідно якнайповніше розкривати власний духовний та творчий потенціал, активізувати процесу самопізнання та саморозвитку, що в майбутньому допоможе уникнути багатьох життєвих помилок і сприятиме обранню того виду діяльності, який уможливить найповнішу самореалізацію.

Всебічний розвиток культури міжетнічного спілкування, рішуче подолання проявів ксенофобії, усунення причин, що їх породжують формують стійкі життєві позиції громадян незалежної України. Адже свідомий громадянин України є, насамперед, морально стійкою людиною, яка веде здоровий спосіб життя, є скромною, совісною, працьовитою, милосердною, без шкідливих звичок тощо. Особливо для фахівця з вищою освітою повинно бути притаманне почуття господаря, високий ступінь трудової активності, підприємливості, мобільності й адаптованості до виробничих і соціальних вимог. Сучасна держава потребує висококласних спеціалістів, які максимально сприятимуть збереженню та примноженню всіх демократичних надбань. Перед незалежною, суверенною державою Україна великий, але не вторований шлях. Тому труднощів не оминати. Але крок, зроблений 20 років тому - 24 серпня 1991 року (проголошення незалежності України) відкрив перед нами великі перспективи. Ваша місія – не втратити того, що маєте і досягти більшого. Щороку 24 серпня відзначається День Незалежності України на честь прийняття Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України, що прийнято вважати датою утворення держави Україна в її сучасному вигляді.

Література

1. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р., №55-ХІІ // Відомості Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1990. -№31. – Ст.429.
2. Акт проголошення незалежності України: Від 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. -№38. – Ст. 502.
3. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 р., №1427-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №38. – Ст. 502.
4. Про День незалежності України: Постанова Верховної Ради України 20 лютого 1992 року N 2143-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 1992. - №20. – Ст.279.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст.141.
6. Загальна декларація прав людини (прийняття Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.) – сайт: www.nau.ua.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН; ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) – сайт: www.nau.ua.
8. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН; ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 р.) – сайт: www.nau.ua.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ратифіковано Законом № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.97) – сайт: www.nau.ua.
10. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Уклад.: Й. Трояк, В. Верстюк. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008.
11. Кремень В.Г., Табачник Д.В., Ткаченко В.М. Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду. – К., 1996.
12. Литвин В. Історія України: Підручник. – К.: Наукова думка, 2009.
13. Лях Р. Історія України. – Донецьк, 1999.
14. Мала енциклопедія етностранства. – К., 1996.
15. Малий словник історії України. – К., 1997.

16. Турченко Ф. Новітня історія України. – Київ, 2006.
17. Усі українські письменники. Довідкове видання. – Харків: «Торсінг плюс», 2008.
18. Усі українські поети. Довідкове видання. – Харків: «Торсінг плюс», 2008.